Ilmiy tadqiqotlar va ularning yechimlari jurnali
Aoka guvohnoma № 323759 ISSN: 3060-4818

BANK KREDITLARI VA IQTISODIY O'SISH O'RTASIDAGI UZOQ MUDDATLI MUNOSABAT

Shodmonov Ruslan G'olib o'g'li
Tayanch doktarant, Xalqaro Nordik universiteti
r.shodmonov@nordicuniversity.org
Tursunova Rayhona Uchqun qizi
Talaba, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
Menejment fakulteti 2-kurs talabasi
tursunovarayhonaa@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.23950942

Annotatsiya: Mazkur maqolada bank kreditlari va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi uzoq muddatli munosabat tahlil qilinadi. Zamonaviy iqtisodiyot sharoitida moliyaviy sektorning rivojlanishi iqtisodiy barqarorlik va o'sishni ta'minlashda muhim omillardan biri hisoblanadi. Bank tizimi iqtisodiyotning real sektorini moliyaviy resurslar bilan ta'minlaydi. Bu orqali ishlab chiqarish jarayonlarini qo'llab-quvvatlaydi va investitsiya faoliyatini rag'batlantiradi. Ushbu maqolada O'zbekiston Markaziy bankining 2017-2025-yillar davomida mamlakat uchun bergan YaIM statistikasi tahlil qilinadi va ushbu davrda bank kreditlarining iqtisodiy o'sishga ta'siri o'rganiladi. Tahlil natijalari bank kreditlari iqtisodiy faollikni oshirish, ishlab chiqarish hajmini kengaytirish hamda yangi ish o'rinlarini yaratishda muhim rol o'ynashini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar:bank kreditlari, YaIM, iqtisodiy o'sish, investitsiyalar, bank tizimi, kreditlash jarayoni, moliyaviy rivojlanish, uzoq muddatli munosabat.

Kirish: Hozirgi davrda iqtisodiy o'sishni ta'minlashda moliyaviy sektor, ayniqsa bank tizimi muhim rol o'ynaydi.Banklar iqtisodiyotning real sektorini moliyaviy resurslar bilan ta'minlash orqali investitsiya jarayonlarini rag'batlantiradi hamda ishlab chiqarish hajmining kengayishiga xizmat qiladi. Xususan, bank kreditlari korxonalar faoliyatini kengaytirish, yangi texnologiyalarni joriy etish va tadbirkorlikni rivojlantirishda muhim moliyaviy manba hisoblanadi. Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, bank kreditlari hajmi va iqtisodiy o'sish o'rtasida muhim bog'liqlik mavjud. Jahon banki ma'lumotlariga ko'ra, 2023-yilda dunyo bo'yicha xususiy sektorga berilgan bank kreditlari o'rtacha yalpi ichki mahsulotning qariyb 49,9 foizini tashkil etgan. Ayrim rivojlangan mamlakatlarda bu ko'rsatkich ancha yuqori bo'lib, masalan Janubiy Koreyada 176,1 %, Yaponiyada 122,2 % hamda Buyuk Britaniyada 119,7 % ni tashkil etadi. Bu esa bank kreditlari iqtisodiy faoliyatni kengaytirishda muhim omillardan biri ekanligini ko'rsatadi.[1]

Metodologiya: Mazkur tadqiqotda bank kreditlari va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi uzoq muddatli munosabatni tahlil qilish uchun statistik va iqtisodiy tahlil usullaridan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki bazasidan olingan statistik ma'lumotlar asosida bank kreditlari hajmi hamda yalpi ichki mahsulot (YaIM) ko'rsatkichlari o'rganildi.Tadqiqot natijalari asosida bank kreditlari iqtisodiy rivojlanishga qanday ta'sir ko'rsatishi hamda kreditlash jarayonining iqtisodiy o'sishdagi o'rni baholandi.

Tahlil va natijalar:

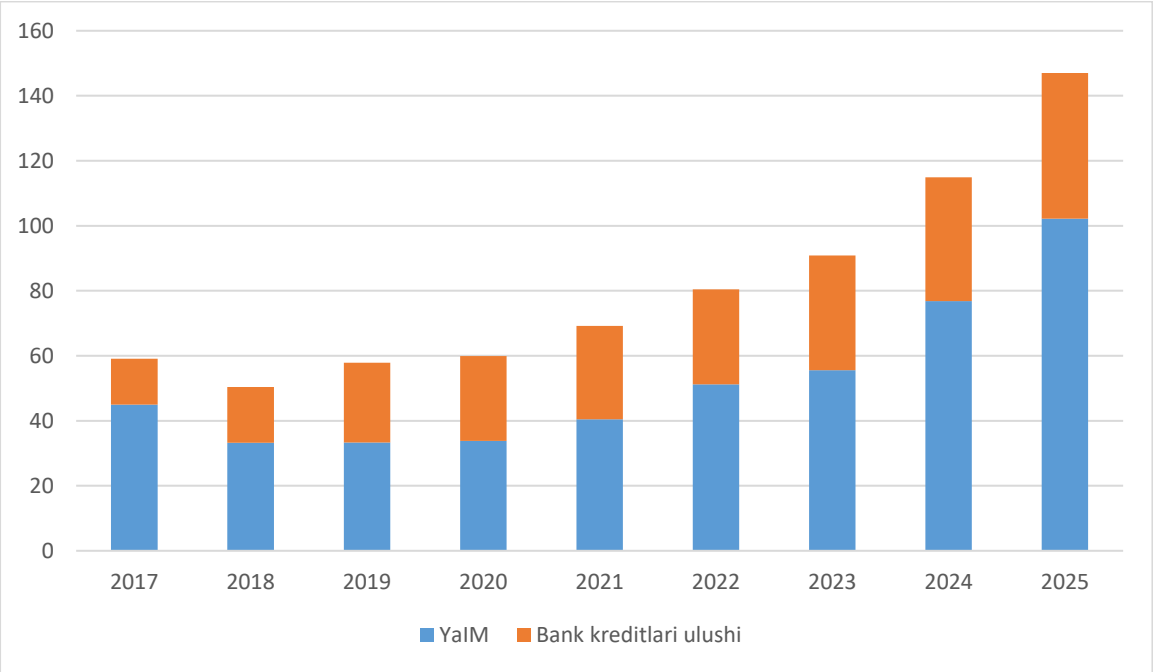

1-rasm. O‘zbekiston YaIM va bank kreditlari dinamikasi (2017–2025)

2017-yilda O‘zbekistonda boshlangan iqtisodiy islohotlar va bozor iqtisodiyotiga o‘tish jarayoni mamlakatning makroiqtisodiy manzarasini tubdan o‘zgartirdi. So‘nggi 8 yillik statistikal tahlillar shuni ko'rsatadiki,mamlakat iqtisodiyoti nafaqat nominal hajmda, balki moliyaviy resurslar bilan ta’minlanish darajasi bo‘yicha ham misli ko‘rilmagan o‘sishni qayd etdi.

YaIM hajmi va o‘sish sur’atlari:2017-yilda O‘zbekistonning Yalpi Ichki Mahsuloti (YaIM) 59,1 mlrd dollarni tashkil etgan bo‘lsa, 2024-yil yakuniga kelib bu ko‘rsatkich 114,9 mlrd dollarga yetdi. Iqtisodiy barqarorlik va keng ko‘lamli investitsiyalar natijasida 2025-yilda YaIM hajmi 147 mlrd dollarni tashkil etib, rekord darajadagi o‘sishni namoyish etdi. Bu davrda iqtisodiyotning o‘rtacha yillik o‘sish sur’ati barqaror ravishda 6% dan yuqori bo‘lib qoldi. [2]

Bank kreditlarining iqtisodiyotdagi o‘rni:

Iqtisodiyotning o‘sishida bank tizimi asosiy drayver bo‘lib xizmat qildi. Kreditlarning YaIMdagi ulushi 2017-yildagi 23,9% dan 2020-yilga kelib o‘zining eng yuqori nuqtaga ya'ni 43,6% ga ko‘tarildi. 2024–2025 yillarda iqtisodiyot hajmining (YaIM) keskin o‘sishi hisobiga kreditlarning nisbiy ulushi taxminan 30,5% gacha barqarorlashdi.Kreditlash hajmi pul qiymatida ham keskin ko'tarildi. Agar 2017-yilda jami kredit portfeli 14,1 mlrd dollarni tashkil etgan bo‘lsa, 2025-yilga kelib bu ko‘rsatkich qariyb 44,8 mlrd dollarga yetdi. Bu bank tizimi orqali real sektorga yo‘naltirilayotgan mablag‘lar hajmi 8 yil ichida 3 baravardan ko‘proqqa oshganidan dalolat beradi.O‘zbekiston iqtisodiyoti 2017-yildan 2025-yilgacha bo‘lgan davrda nafaqat miqdoriy, balki sifat jihatidan ham transformatsiyaga uchradi. YaIMning 147 mlrd dollarlik marraga yetishi va bank kreditlarining 45 mlrd dollarga yaqinlashishi mamlakatning moliyaviy barqarorligini va investitsiyalar uchun jozibadorligini yanada mustahkamladi.[3]

Kreditlarning iqtisodiyot tarmoqlari bo‘yicha taqsimoti:O‘zbekiston bank tizimi tomonidan ajratilayotgan kreditlar shunchaki iste’molga emas, balki mamlakatning ishlab chiqarish salohiyatini

oshirishga xizmat qiluvchi strategik sohalarga yo‘naltirilmoqda. 2024–2025 yillardagi tendensiyalar shuni ko‘rsatadiki, kredit portfelining tarkibi quyidagicha shakllangan:

1. Sanoat va ishlab chiqarish (35-40%): Kreditlarning eng katta qismi sanoat sektoriga, xususan, to‘qimachilik, qurilish materiallari ishlab chiqarish, kimyo va oziq-ovqat sanoatiga yo‘naltirilgan. Bu mablag‘lar korxonalarni modernizatsiya qilish va yangi texnologiyalarni olib kirish orqali YaIM tarkibidagi qo‘shilgan qiymat ulushini oshirishga xizmat qildi.

2. Tadbirkorlik va xizmat ko‘rsatish (25-30%): Kichik va o‘rta biznes sub’ektlarini qo‘llab-quvvatlash uchun ajratilgan mablag‘lar xizmat ko‘rsatish sohasining, ayniqsa turizm, logistika va IT xizmatlarining jadal o‘sishiga sabab bo‘ldi. "Oilaviy tadbirkorlik" dasturlari doirasidagi mikrokreditlar esa hududlarda aholi bandligini ta’minlashning asosiy vositasi bo‘lib qolmoqda.

3. Qishloq xo‘jaligi (10-12%): Klaster tizimining joriy etilishi bilan qishloq xo‘jaligini kreditlash yangi bosqichga chiqdi. Mablag‘lar asosan paxta-to‘qimachilik klasterlari, zamonaviy issiqxonalar va chorvachilik komplekslarini tashkil etishga sarflanmoqda.

4. Ijtimoiy yo‘nalish va Ipoteka (15-20%): So‘nggi yillarda aholining uy-joy sharoitini yaxshilash maqsadida ipoteka kreditlash hajmi keskin oshdi. Bu nafaqat aholi farovonligini oshirmoqda, balki qurilish industriyasining ham YaIMdagi ulushi ortishiga turtki bo‘lmoqda.[4]

Kredit berish ko'payib ketganda iqtisodiy o'sish biroz pasayishi mumkin. Inverted U-shape nazariyasiga ko‘ra, bank kreditlari va iqtisodiy o‘sish o‘rtasidagi uzoq muddatli munosabat chiziqli emas, balki nolinear xarakterga ega. Dastlab kreditlash hajmining ortishi investitsiyalarni rag‘batlantirib, iqtisodiy o‘sishni tezlashtiradi. Biroq ma’lum bir optimal darajadan keyin kreditlarning ortiqcha kengayishi resurslarning samarasiz taqsimlanishiga, qarzdorlik yukining oshishiga hamda moliyaviy beqarorlikka olib keladi. Natijada iqtisodiy o‘sish sur’atlari pasayadi. Shu sababli bu munosabat teskari U shaklida namoyon bo‘ladi.[5]

2-rasm. Bank kreditlari va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi teskari U-shaklidagi munosabat.

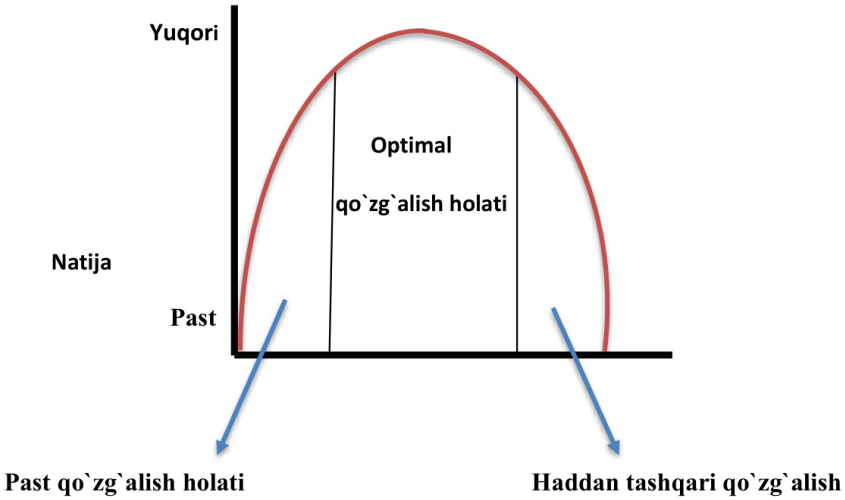

Xulosa: Olib borilgan tadqiqotlar natijasida bank kreditlari va iqtisodiy o‘sish o‘rtasida sezilarli darajada o‘zaro bog‘liqlik mavjudligi aniqlandi. Bank tizimi orqali iqtisodiyotning real sektoriga yo‘naltiriladigan moliyaviy resurslar investitsiya faoliyatini kengaytirish, ishlab chiqarish hajmini oshirish hamda tadbirkorlikni rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi.Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, bank

kreditlarining ko‘payishi iqtisodiy faollikni oshirish orqali yalpi ichki mahsulotning o‘sishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Ayniqsa, uzoq muddatli istiqbolda kreditlash hajmining kengayishi iqtisodiy rivojlanishning barqarorligini ta’minlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, moliyaviy tizimning samarali faoliyati mavjud resurslardan oqilona foydalanish imkonini yaratadi.Shu asosda xulosa qilish mumkinki, bank kreditlarini rivojlantirish va ularning iqtisodiyotdagi ulushini oshirish iqtisodiy o‘sishni rag‘batlantirishning muhim omillaridan biridir. Kelgusida iqtisodiy siyosatda kreditlash tizimini takomillashtirish, ayniqsa kichik va o‘rta biznes subyektlarini moliyalashtirishni kengaytirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. TheGlobalEconomy.com. (2024). Bank credit to private sector (% of GDP).
2. Jahon banki. (2025). Global Economic Prospects: Uzbekistan overview.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi. (2024).Yillik hisobot.
4. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. (2024). Bank tizimi statistik ko'rsatkichlari bo'yicha byulleten.
5. ScienceDirect ma’lumotlar bazasi. (2020). Bank kreditlari va iqtisodiy o‘sish: Nochiziqli bog‘liqlik.